

Užsienio šalių kompozitorių *Requiem* rankraščiai Vilniaus bibliotekų fonduose: XIX–XX a. pradžios šaltinių apžvalga

Laima Budzinauskienė

Lietuvos kultūros tyrimų institutas, Saltoniškių g. 58, 08105 Vilnius

El. paštas laimab72@gmail.com

Requiem, arba *Missa pro defunctis*, *Missa defunctorum* („Mišios už mirusiuosius“), – Romos katalikų gedulinės mišios už mirusiuosius. Ilgainiui *Requiem* tapo vokaliniu instrumentiniu žanru, kompozicija, siejama su mirties, gedulo tema. XIX a. koegzistavo dvi pagrindinės šio žanro formos: iškilmingas, smarkiai pasaulietinės muzikos įtakos veikiamas koncertinis ir kuklesnis, santūresnis, „tradiciskesnis“ liturginis *Requiem*. Pastarasis buvo mažesnės apimties, rašomas kuklesnėms atlikėjų sudėtims, paprastesnės muzikinės kalbos, ne dramatinio pobūdžio. Gana didelę įtaką aptariamo laikotarpio liturginio *Requiem* vystymuisi darė cecilianizmo sąjūdis, aktyviai veikęs ir Lietuvoje.

Straipsnyje aptariami XIX–XX a. pradžioje perrašyti užsienio šalių kompozitorių *Requiem* rankraščiai, kada kada priklausę Vilniaus ir kitų Lietuvos miestų bažnyčioms, o dabar saugomi Lietuvos nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos Retų knygų ir rankraščių skyriuje ir Vilniaus universiteto bibliotekos Rankraščių skyriuje. Tai Gioacchino Albertinio (1748–1812), Josepho Becherio (1821–1888), Luigi Cherubinio (1760–1842), Maxo Filke'ės (1855–1911), Josepho Gruberio (1855–1933), Lamberto Krauso (1728–1790), Antonio Rosetti (1750–1792), Johanno Baptisto Schiedermayrio (1779–1840) kompozicijų nuorašai.

RAKTAŽODŽIAI: Vilniaus bibliotekų fondai, XIX–XX a. pradžia, *Requiem*, rankraščiai, natos

Tarp sakralinės muzikos žanrų – himnų, giesmių, motetų, mišių ir daugelio kitų – išsiskiria *Requiem*, arba *Missa pro defunctis*, *Missa defunctorum* („Mišios už mirusiuosius“). Tai mišios už mirusiuosius, dažniausiai aukojamos laidotuvių metu. Ilgainiui *Requiem* tapo atskiru vokaliniu instrumentiniu žanru, kompozicija, siejama su mirties, gedulo tema¹. Muzikinė žanro struktūra susiklostė kaip pamaldų už mirusiuosius forma, todėl, įsisąmoninant kelias išimtis, *Requiem* galima lyginti su įprastomis mišiomis.

Requiem pavadinimas kildinamas iš introito *Requiem aeternam dona eis, Domine* („Amžiną ramybę duok jiems, Viešpatie“) pirmojo žodžio. *Requiem* – kreipimasis į Dievą Paskutiniojo Teismo akivaizdoje. Teologine prasme *Requiem* yra tarsi tarpininkas, malda ir auka, per kurią gyvasis gali palydėti mirusįjį į skaistyklą. Psichoterapeutas ir filosofas Carlas Gustavas Jungas (1875–1961) yra rašęs: „mirusiųjų kultą

1 Vilimas 2011: 382.

racionaliai pagrindžia tikėjimas sielos amžinumu, bet jo iracionalaus pagrindo reikia ieškoti psichologinėse gyvojo reikmėse padaryti ką nors mirusiojo labui². Kartais *Requiem* dėl apeigų metu dėvimų tamsių kunigo apdarų dar buvo vadinamos „juodosiomis mišiomis“.

Tradicinių muzikinių *Requiem* sudaro devynios dalys: introitas *Requiem aeternam*, *Kyrie*, gradualas *Requiem aeternam*, traktas *Absolve Domine*, sekvencija *Dies irae*, ofertorijus *Domine Jesu Christe*, *Sanctus*, *Agnus Dei*, komunija *Lux aeterna*. Mišių pabaigoje dar gali būti giedamas ciklui nepriskiriamas responsorijus *Libera me* su antifonomis *In paradisum* ir *Chorum angelorum*. Žanrui vystantis, ėmė rasti vis daugiau *Requiem* kompozicijų. „Tiesa, lyginant su daugiabalsėmis Mišiomis apskritai, pastarosios pradėtos kurti gerokai vėliau.“³ XVII–XVIII a. dauguma parašytų gedulinių Mišių buvo skirtos ypatingoms progoms – „karalių ar didikų bei bažnyčios fundatorių laidotuvėms ar mirties metinėms, taip pat jas pradėta atlikti ir iškilų asmenybių mirties proga“⁴. Tokios tendencijos išliko ir XIX a., kai jau koegzistavo dvi pagrindinės *Requiem* žanro formos: iškilmingas, smarkiai pasaulietinės muzikos įtakos veikiamas koncertinis ir kuklesnis, santūresnis, „tradietiškesnis“ liturginis *Requiem*. Kompozitoriai ėmė vis laisviau elgtis su liturginiu tekstu ir ciklo dalimis, muzikine raiška, tolstančia nuo to, kas turėjo būti priimtina liturginėms apeigoms. Muzikologas Albertas Seay savo publikacijoje, aptariančioje *Requiem*, pateikia tokią XIX a. gedulinių mišių klasifikaciją⁵:

- kūriniai, tinkami liturgijai (pavyzdžiui, Ferencio Liszto (1811–1886) *Requiem* (1871), Antono Brucknerio (1824–1896) *Requiem* (1849));
- kūriniai, skirti bažnytinėms šventėms ir koncertiniam atlikimui (pavyzdžiui, Luigi Cherubinio (1760–1842) *Requiem c-moll* (1816), Giuseppe'ės Verdi (1813–1901) *Requiem* (1874));
- išskirtinai koncertiniai kūriniai (pavyzdžiui, Antonino Dvořáko (1841–1904) *Requiem* (1890));
- kūriniai, kurie žanrą atitinka tik pobūdžio, bet ne struktūros prasme (pavyzdžiui, Johannesas Brahmsas (1833–1897) vokiškas *Requiem* (1868)).

XIX a. daugelis Vakarų Europos kompozitorių naudojosi galimybe ištrūkti iš religinių apribojimų ir Mišias bei *Requiem* komponavo daug laisviau: į žanro koncepciją skverbėsi romantiniai idealai – meilė gamtai, žmogui, žvilgsnis į praeitį, dramatiškumas, net nacionalizmo, programiškumo tendencijos. Operos meno standartai – vokaliniai solo, duetai, trio, kvartetai – taip pat rado vietą romantizmo epochos *Requiem* partitūrose⁶. Romantizmui būdingas harmoninės kalbos chromatizavimas

2 Jung 1989: 18.

3 Vilimas 2011: 382.

4 Ten pat: 383.

5 Seay 1963: 157.

6 Rosen 2003: 237.

skverbėsi ir į žanro stilistiką: muziką imta rašyti sudėtingesnėse tonacijose su penkiais ir daugiau prieraktinių ženklų⁷. Vis dažniau tradicija tapusią keturbalsę choro faktūrą keitė opusai šešiams ar net aštuoniems balsams. Štai aštuonbalsį *Requiem* cis-moll (apie 1860 m.) yra parašęs ir kompozitorius Stanisławas Moniuszko (1819–1872). Kito ir forma: kompozitoriai romantikai mėgo ją individualiai „praturtinti“, savo nuožiūra ciklo dalis sujungti arba atskirti.

Gana didelę įtaką aptariamo laikotarpio liturginio *Requiem* vystymuisi turėjo cecilianizmo sąjūdis, aktyviai veikęs ir Lietuvoje. Jo idėjų šalininkai siekė sustabdyti pasaulietinės muzikos įtakos plitimą sakralinėje muzikoje, skatintas grigališkojo choralo atgimimas, pavyzdžiu bažnytiniam kūriniams laikytas Giovanni Pierluigi da Palestrinos (1525–1594) vokalinis stilius. Cecilianizmo idėjų šalininkų nuomone, sakraliniai kūriniai, atliekami apeigų metu su dideliu simfoniniu orkestru ir solistais, laikytini *musica non grata*. Teigta, jog bažnytinė muzika privalo būti lengvai suprantama, paprasta atlikti, o svarbiausia – tinkama liturginei praktikai. Artimiausi šių idėjų estetikai buvo XIX a. parašyti kompozitorių Josepho Auerio (1856–1911), Ludwigo Bonvino (1850–1939), Eduardo Brunnerio (1843–1903), Michaelio Dachso (1876–1941), Vincenzo Gollerio (1873–1953), Peterio Griesbacherio (1864–1933), Karlo Krafto (1903–1978), Johanno Meurerio, Ignazo Mittererio (1850–1924), Josepho Rennerio (1868–1934), Bruno Steino (1873–1915), Georgo Zollerio (1852–1939) *Requiem*⁸. Išlikusiuose XIX–XX a. pradžios bažnytinių kapelų repertuaro sąrašuose ir tarp rankraštinųjų natų šių autorių *Requiem* kol kas nerasta.

X X X

XIX a. Lietuvos bažnytinių kapelų repertuare *Requiem* žanras nebuvo populiarus. Tenka pažymėti, kad Lietuvos bažnyčiose skambėjusi muzika iki amžiaus pabaigos nedaug tepakito, o jos atnaujinimo pastangos buvo labiau pavienės, tiesiogiai priklausančios nuo kapelų vadovų kompetencijų. XIX a. viduryje Vilniuje, Šv. Jonų bažnyčioje, kompozitoriaus Moniuszkos iniciatyva atliktas Wolfgango Amadeus Mozarto (1756–1791) *Requiem* d-moll turėjo milžinišką pasisekimą ir neabejotinai paliko įspūdį vietiniams kūrėjams⁹. Nepaisant tokių pavienių koncertinių *Requiem* atlikimų, dažnos bažnytinės kapelos repertuare vyravo kuklesni vietinių, lenkų kilmės ir užsienio šalių kompozitorių liturginiai kūriniai, skirti nedidelei atlikėjų sudėčiai. Savais keliais bažnytinės kapelas pasiekusios sudėtingesnės *Requiem* kompozicijos buvo kupiūruojamos ir pritaikomos galimam atlikimui. Išlikusioje Vilniaus katedros Muzikos komiteto posėdžių protokolų knygoje minimi šie *Requiem* ir jų fragmentai:

7 Dar XVIII a. pabaigoje kompozitorius Józefas Kozłowski (1757–1831) parašė *Requiem* es-moll. Žinomas A. Dvořáko *Requiem* b-moll, parašytas 1890 m.

8 Rosen 2003: 244.

9 Budzinauskienė 2010: 212.

1835 m. sąrašė – Franzo Josepho Haydno (1732–1809) *Dies irae* c-moll, 1850 m. sąrašė – Mozarto *Requiem* d-moll. Šių kompozicijų nuorašai neišliko¹⁰.

Peržiūrėjus Vilniaus bibliotekų fonduose saugomus *Requiem* pastebėta, jog aptariamam laikotarpiui Lietuvos ir Vilniaus bažnyčiose buvo atliekami tiek žymių Vakarų Europos kompozitorių, tiek vietinių kūrėjų *Requiem* – skirtingų tautybių autorių kompozicijos: italų (Luigi Cherubinio), italų / lenkų (Gioacchino Albertinio), vokiečių (Maxo Filke'ės, Johanno Baptisto Schiedermayrio, Josepho Becherio), lenkų (Florjano Bobrowskio, Boguslawo (?) Zgirsčio), lenkų / rusų (Józefo Kozłowskio), austrų (Josepho Gruberio), čekų (Antonio Rosetti) kompozitorių opusai. Visi išlikę *Requiem* parašyti keturbalsiams chorams (SATB, CATB) su įvairios sudėties instrumentiniu pritarimu. Daugiausia *Requiem* kūrinių yra Es-dur ir c-moll tonacijose, taip pat rasta d-moll, es-moll ir g-moll tonacijose parašytų kompozicijų. Kūrinių rankraščių apimtis labai skiriasi – nuo didelių, turtingai instrumentų sudėčiai parašytų Cherubinio, Schiedermayrio, Albertinio kūrinių, iki nedidelių, tik chorui ir vienam ar keliems instrumentams skirtų Gruberio, Becherio kompozicijų.

Straipsnyje aptariamo laikmečio užsienio kompozitorių *Requiem* rankraščiai saugomi Lietuvos nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos Retų knygų ir rankraščių skyriuje (toliau – LNMMB RS) bei Vilniaus universiteto bibliotekos Rankraščių skyriuje (toliau – VUB RS). Tyrimo metu buvo rasti devyni užsienio šalių kompozitorių *Requiem* partijų nuorašų rinkiniai (žr. Priedą). Iš datų, užrašytų ant kai kurių rankraščių, bei rankraščiams naudoto popieriaus galima daryti prielaidą, kad aptiriamos kompozicijos buvo perrašytos ir atliekamos XIX–XX a. pradžioje. Dauguma rastų partijų rinkinių nepilni. Yra išlikusios dvi partitūros: tai Gruberio *Zweites requiem* c-moll¹¹ (SATB ir smuikui) ir Becherio *Requiem* Es-dur (SATB ir smuikui)¹². Dalį *Requiem* rankraščių rinkinių sudarantys partijų nuorašai yra perrašyti įvairiu metu: randama net po kelias to paties balso ar instrumento partijas, perrašytas ant skirtingo popieriaus, šalia kai kurių partijų nurodomos skirtingos perrašymo datos. Tarp tokių pavyzdžių minėtini Schiedermayrio kūriniai.

x x x

Sprendžiant iš priedašo prie I smuiko partijos, išlikusio *Requiem* Es-dur¹³ rankraščio autorius yra **Gioacchino Albertinis** (1748–1812) – italų / lenkų kilmės kompozitorius, didžiąją gyvenimo dalį dirbęs ir kūręs Lenkijoje (žr. Priedą, Nr. 1). Su Abiejų Tautų Respublika kompozitorių siejo glaudūs ryšiai: jis dirbo dirigentu Karolio Stanislovo Anupro Radvilos (Karol Stanisław Radziwiłł, 1734–1790) dvare Nesvyžiuje, o nuo

¹⁰ Ten pat: 216.

¹¹ LNMMB RS. F105–12.

¹² LNMMB RS. F105–86.

¹³ LNMMB RS. F105–511.

1782 m. tapo Stanislovo Augusto Poniatovskio (Stanisław August Poniatowski, 1732–1798) karališkojo dvaro Varšuvoje *maitre de chapelle*. 1790 m. kompozitorius parašė kantatą, skirtą valdovo karūnavimo jubiliejui¹⁴. 1796 m. Albertinis išvyko į Romą, tačiau į Lenkiją vėl sugrįžo 1803 m. ir čia gyveno iki mirties. Kompozitorius kūrė operas, bažnytinę, simfoninę, kamerinę muziką¹⁵.

Albertinio *Requiem* Es-dur – didelės apimties opusas, kurį sudaro 15 dalių: *Requiem, Te decet, Dies Irae, Liber scriptus, Quid sum miser, Rex tremende, Juste judex, Ingemisco, Confutatis, Domine, Hostias, Sanctus, Benedictus, Osanna, Agnus Dei*. Kurio miesto bažnytinėi kapelai priklausė pastarojo kūrinio nuorašo natos – nežinome. Prieraišų apie partijų nuorašų datas ir autorius rankraščiuose taip pat nėra. Aptariamo kūrinio partijų rinkinys išliko beveik pilnas: SATB, I, II smuikas, altas, violončelė, I, II obojus, I fleita, I, II trimitas, I, II valtorna, timpanai ir vargonai (pasigendama tik II fleitos partijos). Kūrinyje yra ir *clarino* – senovinio trimito, pavadinimą atsinešusio iš viduramžių ir Renesanso, – partija. Vargonų partija *Requiem* Es-dur rankraštyje užrašyta skaitmeninio boso technika; akivaizdu, kad ši baroko laikotarpiu atsiradusi praktika dar buvo gaji klasicizmo epochoje ir net vėliau.

Dar vieno rasto *Requiem* Es-dur¹⁶ partijų rinkinio autorius yra kompozitorius **Josephas Becheris** (1821–1888) (žr. Priedą, Nr. 2) – vokiečių kilmės muzikas, dirbęs pastoriumi. Težinomi jo sukurti bažnytiniai kūriniai, tarp kurių yra net dvidešimt trys *Requiem*. Rasti nuorašai yra nedidelės apimties *Requiem* Es-dur partitūra keturiems balsams ir smuikui. Kad šie rankraščiai priklausė Vilniaus katedros kapelai, patvirtina ant rankraščio viršelio ir pirmo partitūros puslapio esantys antspaudai su Mikołajaus Salnickio vardu ir pavarde. Šis asmuo XX a. pradžioje perėmė Vilniaus katedros choro vadovo pareigas ir dirbo jose iki 1907 metų¹⁷.

Tarp Vilniaus archyvuose saugomų natų rankraščių rastas ir garsaus italų kompozitoriaus **Luigi Cherubinio** (1760–1842) *Requiem* c-moll¹⁸ – vienas ryškiausių XIX a. šio žanro kūrinių (žr. Priedą, Nr. 3), kurio apžvalgai neabejotinai reikia skirti daugiau dėmesio ir šioje publikacijoje. Be dviejų *Requiem* ciklų, Cherubinis yra parašęs septynias mišias, daug mažesnės apimties liturginių kūrinių. 1822 m. Cherubinis tapo Paryžiaus konservatorijos direktoriumi, dar būdamas gyvas sulaukė svarbiausių prancūzų muzikos apdovanojimų. Būtent jam prancūzai turėtų būti dėkingi, kad išgirdo atliekamą Mozarto *Requiem* d-moll: Cherubinis pirmasis šį kūrinį pristatė

¹⁴ Chmara-Żaczekiewicz 2001: 356.

¹⁵ Budzinauskienė 2013: 214.

¹⁶ LNMMB RS. F105–86.

¹⁷ XIX a. II pusėje Mikołajus Salnickis dirbo Vilniuje veikusios „Liutnios“ draugijos choro vadovu. Muzikologė Sviatlana Niemahaj straipsnyje apie lamentacijas Vilniaus arkikatedros kapelos repertuare mini, jog M. Salnickis 1877 m. giedojo katedros chore (Niemahaj 2014: 29).

¹⁸ LNMMB RS. F105–447.

Prancūzijos publikai¹⁹. Jo kūrinijų harmonija, ritmai, muzikos forma rėmėsi klasicizmo idealais, o sakralinėje muzikoje pastebimas artumas Palestrinos estetikai. Kompozitoriui gyvenant Paryžiuje, jo stiliui didelį poveikį darė Christopho Willibaldo Glucko (1714–1787), Mozarto ir Haydno kūryba²⁰.

Cherubinio *Requiem* c-moll – plačiai pripažintas kūrinys, pirmą kartą atliktas 1816 m. Liudviko XVI atminimui ir jo žmonos Marijos Antuanetės 23-iesioms nukirsdinimo metinėms paminėti. Tai pirmasis tokios didelės apimties *Requiem* Prancūzijoje po Didžiosios prancūzų revoliucijos²¹. Kadangi opusas iš karto labai išpopuliarėjo, XIX a. I pusėje jis buvo dažnai atliekamas per svarbių asmenų laidotuves, neretai ir įvairiose Vakarų Europos koncertų salėse. Kompozitoriaus Felixo Mendelssohno-Bartoldy (1809–1847) teigimu, tai buvo vienas dažniausiai atliekamų laikmečio *Requiem* po Mozarto garsiojo opuso²². Šis kūrinys įdomus ir savo socialine bei politine reikšme: muzikologės Ho-Yee Connie Lau nuomone, Cherubinio *Requiem* c-moll gali būti laikomas vienu pirmųjų simfoninių *Requiem*²³. Septynių dalių (*Introitus / Kyrie, Graduale, Dies Irae, Offertorium, Sanctus, Pie Jesu, Agnus Dei*) ciklas kadaise buvo ypač vertinamas Beethoveno, Roberto Schumanno (1810–1856), Brahmso. „Jeigu ketinčiau rašyti *Requiem*, Cherubinio kūrinys būtų vienintelis man pavyzdžiu“, – sakė Beethovenas, todėl nenuostabu, jog 1827 m. Cherubinio *Requiem* buvo atliktas per garsiojo Vienos klasiko laidotuves²⁴.

Šis *Requiem* amžininkus neabejotinai žavėjo patraukliais choris ir puikia orkestruote, opuso melodika, dramatiniais efektais. Dramatiškiausia ir bene ryškiausia *Requiem* c-moll ciklo dalis yra *Dies Irae*, kuri pradama ryškiu varinių pučiamųjų unisonu ir yra papildyta gongo partija. Toks sprendimas laikmečio kontekste buvo ypač netikėtas. Kompozitorius atsisakė solistų, juos pakeitė unisoninės choro linijos. Harmoninė kūrinio kalba artima Vienos klasikams, tačiau plati emocinė vertikalė reflektuoja ir ankstyvojo romantizmo estetikos elementus²⁵. Ir štai paradoksas – 1834 m. Paryžiaus arkivyskupas Cherubinio *Requiem* c-moll uždraudė atlikti apeigų metu. Priežastis – kūrinyje naudojami moterų balsai. Norėdamas ateityje apsaugoti savo kompozicijas nuo panašaus likimo, Cherubinis 1836 m. parašė *Requiem* d-moll, skirtą trijų balsų vyrų chorui ir orkestrui.

Išlikęs Cherubinio *Requiem* c-moll rankraštinųjų partijų rinkinys yra nepilnas: trūksta I, II smuiko, I, II fagoto, gongo ir timpanų partijų. Kažkada Vilniaus katedros kapelai priklausę rankraščiai yra lyg tiesioginis įrodymas to, kad Lietuvos bažnytinių kapelų repertuarą pasiekdavo Vakarų Europoje populiarūs ir dažnai

19 Rosen 2003: 191.

20 Dean 1965: 157.

21 Steinberg 2008: 103.

22 Lou 2009: 134.

23 Ten pat: 122.

24 Klugewicz 2016.

25 Steinberg 2008: 104.

atliekami kūriniai. Taip pat akivaizdu, kad Vilniuje muzikavo kolektyvas, kuris buvo pajėgus atlikti tokį sudėtingą (palyginti su vietinės kilmės kompozitorių kūryba) kūrinį. Žinoma, kad 1820 m. *Requiem* c-moll Cherubinis papildė gedulingu maršu ir *In paradisum* dalimi, tačiau išlikusiuose nuorašuose šių kūrinio epizodų nėra. Iš partijų rinkinyje randamų prierasų su datomis galima spręsti, jog *Requiem* ypač dažnai Vilniaus katedroje ir miesto apylinkėse skambėjo XIX a. viduryje. Alto partijos nuoraše yra įrašas 1841, *Wilno, S. P.* II alto partijos pabaigoje pasirašė ją perrašęs *A. Urbanowicz, 1849 10 20, Antawili*. Boso partijoje minima 1849 10 29 data ir vėl – Antavilių (*Antawili*) vietovė, I klarneto partijoje – *Anton Urbanowicz, 1849 11 02* ir Antaviliai. Inicialai *S. P.*, užrašyti prie alto partijos, kaip kūrinio perrašo autorių nurodo Vilniaus katedros kapelos vadovą Stanisławą Pieszko (?–1874).

Nors dar dviejuose išlikusiuose partijų rinkiniuose²⁶ saugomų *Requiem* nuorašų autorystė nenurodyta, atsižvelgiant į kūrinio tonaciją, ciklo dalis, jų apimtį, natų popierių ir partijas perrašiusio asmens braižą, galima teigti, jog tai yra išsklaidyti vokiečių kilmės kompozitoriaus ir vargonininko **Maxo Filke'ės** (1855–1911) *Requiem* d-moll op. 111 partijų fragmentai (žr. Priedą, Nr. 4). Šio kompozitoriaus pavardė buvo nurodyta tik kitame nuorašų rinkinyje per klaidą atsiradusioje *Requiem* d-moll op. 111 I smuiko partijoje²⁷. Filke'ė gimė vargonininko šeimoje, studijavo muziką Vroclave, vėliau – Rėgensburge ir Leipcige. Grįžęs į Vroclavą, dirbo kapelmeisteriu, dėstė bažnytinės muzikos institute. Visą gyvenimą save siejė su sakraline muzika, Filke'ė daugiausia komponavo bažnytinės muzikos žanrus. *Requiem* d-moll op. 111 1907 m. buvo publikuotas Vokietijoje. Kompoziciją sudaro septynios nedidelės dalys: *Requiem, Kyrie, Dies Irae, Offertorium, Sanctus, Benedictus* ir *Agnus Dei*. Kūrinio originalas parašytas chorui su vargonais arba orkestru. Surastame pirmame partijų rinkinyje yra du I smuikų partijos nuorašai²⁸. Kitame nuorašų rinkinyje, kuriame rastos šio *Requiem* natos, yra II smuiko ir violončelės²⁹, alto³⁰ partijos.

Zweites requiem c-moll op. 21³¹ autorius yra austrų kompozitorius ir vargonininkas, žymaus kūrėjo Antono Brucknerio (1824–1896) mokinys **Josephas Gruberis** (1855–1933) (žr. Priedą, Nr. 5). Nors rankraštyje kompozitoriaus pavardės nėra, jo autorystę patvirtina kūrinio muzikinė medžiaga³². Gruberis dirbo vargonininku, o nuo 1906 m. dėstė Lince (Linz, Austrija). Kompozitoriaus kūrybinėje biografijoje yra net trylika *Requiem*; tai rodo jį buvus svarbiu laikmečio gedulinių mišių kūrėju. Be *Requiem* ciklą, dar rašė giesmes, mišias ir kitų bažnytinės muzikos žanrų kūrinius. Gruberiui buvo artimi Šv. Cecilijos judėjimo idealai, tą galima pastebėti

²⁶ LNMMB RS. F105–483, F105–820.

²⁷ LNMMB RS. F105–578.

²⁸ LNMMB RS. F105–578.

²⁹ LNMMB RS. F105–483.

³⁰ LNMMB RS. F105–820.

³¹ LNMMB RS. F105–12, F105–650.

³² www.requiemsurvey.org [internetinė duomenų bazė].

ir aptariamame *Zweites requiem* c-moll: ciklo dalys lakoniškos, muzikinė kalba gana paprasta, orientuota į apeigas, o ne į koncertiškumą.

Gruberio *Zweites requiem* c-moll originalas parašytas keturbalsiam chorui ir vargonams. Kūrinį sudaro aštuonios nedidelės apimties dalys: *Introitus*, *Kyrie*, *Graduale*, *Offertorium*, *Sanctus*, *Osanna*, *Benedictus* ir *Agnus Dei*. Pažymėtina, kad išliko du šio kūrinio rankraštiniai partijų rinkiniai, tačiau sudėtinga pasakyti, ar abiejų rinkinių partijos priklausė tam pačiam nuorašus atlikusiam asmeniui. Viename iš rinkinių³³ saugomos alto, timpanų partijos, taip pat partitūra SATB ir smuikui. Kitą rinkinį³⁴ sudaro fleitos, klarneto, trimito ir valtornos partijos. Žinių apie nuorašų autorius rankraščiuose nėra, taip pat nėra įrašytų atlikimo datų. Vis dėlto, atsižvelgiant į rankraščiuose pastebėtą ir kituose rankraščiuose jau matytą žymėjimą spalvotais (mėlynu ir raudonu) pieštukais, galima teigti, kad abu partijų rinkiniai priklausė Vilniaus katedros kapelai.

Dar viena Vilniaus bibliotekų fonduose rasta kompozicija – vokiečių kilmės kompozitoriaus **Lamberto Krauso** (1728–1790) *Requiem* Es-dur (rankraštyje pažymėta *in Dis*)³⁵ (žr. Priedą, Nr. 6). Krausas ne tik buvo muzikos kūrėjas, bet ir Meteno miesto (Bavarija) benediktinų vienuolyno abatas. Apie 1750 m. jis tapo greta vienuolyno veikusio berniukų choro vadovu. Būdamas dvasininkas ir talentingas muzikas kompozitorius garsėjo ir savo ypatingu išsilavinimu, puikiu lotynų kalbos išmanymu ir net fizikos mokslų eksperimentais³⁶. Išlikusiame *Requiem* Es-dur partijų rinkinyje yra SATB, I, II smuiko, I, II klarneto, I, II valtornos ir instrumentinio boso partijos. Rankraščių nuorašų atlikimo vieta nežinoma; kūrinio partijų nuorašų autorius – M. Smogonowski (vardas nežinomas – L. B.). Ciklą sudaro šios dalys: *Introitus*, *Kyrie*, *Judex*, *Quod sum*, *Offertorium*, *Miserere*, *Sanctus*, *Benedictus*, *Hosanna*, *Agnus*, *Lux aeterna*, *Requiem*.

Tarp išlikusių muzikinių rankraščių rastas ir kompozitoriaus **Francesco Antonio Rosetti** (1746–1792) *Requiem* Es-dur³⁷ (žr. Priedą, Nr. 7). Čekų kilmės kompozitorius ir dirigentas yra kilęs iš Bohemijos; manoma, kad ten vietiniai jėzuitai jam suteikė pradinį muzikinį išsilavinimą. Rosetti muzika atspindi to laikotarpio tendencijas: klasicistinę estetiką, Mozarto ir Haydno kūrybiniais darbams artimą muzikinę stilistiką. Greta bažnytinės muzikos Rosetti yra parašęs ir daug simfonijų, koncertų bei vokalinių, chorinių, instrumentinių kūrinių.

Yra žinomi trys Rosetti komponuoti *Requiem* Es-dur. Iš rasto partijų rinkinio soprano muzikinės temos galima spręsti, jog pastarasis *Requiem* yra vienas žymiausių – 1791 m. gruodžio 14 d. atliktas Prahoje, po Vienos klasiko Mozarto mirties.

33 LNMMB RS. F105–12.

34 LNMMB RS. F105–650.

35 VUB RS. F45–68 (1); VUB RS. F45–119 (2).

36 Münster 1990–1991: 234.

37 LNMMB RS. F105–15.

Tikėtina, kad šis kūrinys buvo parašytas gerokai anksčiau, nes turi 1776 metų dedikaciją³⁸. Vis dėlto yra priešasčių manyti, jog išlikusiame partijų rinkinyje sumaišytos kelių skirtingų Rosseti *Requiem* Es-dur partijos. Tokia prielaida daroma todėl, kad tarp nuorašų rasta vargonų partija, kurios Mozartui skirtas kūrinys neturėjo, tačiau kiti du Rosetti parašyti *Requiem* Es-dur turi. Taigi galima išvada, jog Vilniaus katedros kapelai priklausę rankraščiai yra kelių Rosetti *Requiem* nuorašai, atlikimų metu ne kartą taisyti, pildyti.

Nemažai painiavos kyla kalbant apie kitus du surastus partijų rinkinius, kuriuose esantys *Requiem* priskiriami kompozitoriui Schiedermayriui. Kai kuriose partijose³⁹ prie šios pavardės minimas ir Kaiseris. Iš *Requiem* kūrinių duomenų bazės⁴⁰ sužinota, kad buvo net trys *Requiem* komponavę kompozitoriai Schiedermayrio pavarde. Tačiau, atsižvelgiant į rastų kompozicijų tonacijas (c-moll ir Es-dur) bei ciklus sudarančias dalis, galima teigti, jog jų autorius nėra nė vienas iš šių trijų kompozitorių. XVIII–XIX a. gyveno ir kūrė dar du kompozitoriai Schiedermayriai, rašę *Requiem*, – austras ir vokiečių, kurių ne tik vienodi vardų inicialai (Josephas Bernhardas ir Johannes Baptistas), bet ir gimimo bei mirties datos yra beveik identiškos⁴¹. Tačiau pagal turimas žinias apie pastarųjų kompozitorių sukurtus *Requiem* prieita prie išvados, jog abiejų rastų *Requiem* rankraštinių partijų rinkinių autorius yra vokiečių **Johannes Baptistas Schiedermayris** (Schiedermayer, Schiedermair, 1779–1840), parašęs ir *Requiem* Es-dur⁴², ir *Requiem* c-moll⁴³ (žr. Priedą, Nr. 8, Nr. 9). Hipotezę patvirtina ir tai, jog ankstesnių šaltinių tyrimų metu buvo išsiaiškinta, kad būtent pastarojo kompozitoriaus kūriniai buvo populiarūs Lietuvos bei Lenkijos bažnytinių kapelų kolektyvų repertuare⁴⁴. Rasta net dvylika šio kompozitoriaus perrašytų kūrinių partijų rinkinių, saugomų Vilniaus bibliotekose. XIX a. jie priklausė Užbalių (Zabiały, dab. Baltarusija) kapelai ir Vilniaus katedros kolektyvui, o kompozitoriaus populiarumą Lenkijoje patvirtina muzikologės Danutos Idaszak parengti rankraščių aprašai⁴⁵.

Schiedermayrio *Requiem* Es-dur sudarytas iš aštuonių dalių: *Requiem*, *Dies Irae*, *Domine*, *Quam Olim*, *Sanctus*, *Benedictus*, *Agnus Dei*, *Lux aeterna*. Rastos kūrinio SA, alto, I, II trimito, fleitos, obojau ir I, II klarneto, I, II valtornos partijos priklausė Vilniaus katedros kapelai. Kai kurių partijų nuorašų yra net po kelis variantus, ir tai patvirtina dažną šios kompozicijos atlikimą. Vienos iš fleitų partijų pabaigoje rastas prierasas: *1864 8bra 21 d. Wilno, S. P.* patvirtina, kad partijas perrašė ir jų atlikimui vadovavo jau minėtas Vilniaus katedros kapelos vadovas Pieszko.

38 www.requiemsurvey.org [internetinė duomenų bazė].

39 LNMMB RS. F105–660, F105–733.

40 www.requiemsurvey.org [internetinė duomenų bazė].

41 Joseph Bernhard Schiedermayr (1778–1840), Johann Baptist Schiedermayr (1779–1840).

42 LNMMB RS. F105–660.

43 LNMMB RS. F105–773.

44 Budzinauskienė 2010: 211.

45 Ten pat: 212; Idaszak 1993.

To paties autoriaus *Requiem* c-moll sudaro septynios dalys: *Requiem, Dies Irae, Domine, Sanctus, Benedictus, Agnus Dei* ir *Cum Sanctis*. Išlikusiose partijose randame daug atlikimo datų ir nuorašų autorių. Tarp partijas perrašiusių ir pasirašiusių minėtini Pieszko ir K. Gorskis (vardas nežinomas – L. B.), taip pat užrašyti inicialai M. S., kurie veikiausiai nurodo jau minėtą Salnickį. *Requiem* c-moll rankraščių nuorašų datos fiksuoja XIX a. II pusę – 1859, 1861, 1880 metus, tad galima spręsti, jog nuorašai daryti ne vieną kartą. Net tris kartus rankraštinėse *Requiem* c-moll partijose paminėtas Vilnius (*Wilno*).

Vilniaus bibliotekose saugomų XIX–XX a. pradžios užsienio šalių kompozitorių *Requiem* nuorašų analizė atskleidė, kad bažnytinių kapelų gedulinių mišių repertuaras buvo formuotas keliomis kryptimis – atliekant vietinių kūrėjų, žymius (Albertinio, Cherubinio, Schiedermayrio) ir mažiau žinomus (Becherio, Filke'ės ir kt.) užsienio kompozitorių kūrinius. Skiriasi ir *Requiem* nuorašų sudėtingumas, išplėtojimo lygis. Kad kompozicijos buvo atliekamos, patvirtina rankraščiuose randami nuorašus dariusių asmenų įrašai. Pastebima, kad dauguma išlikusių *Requiem* partijų rinkinių yra nepilni: kai kurios partijos išsklaidytos po skirtingus rinkinius, fondus ar net bibliotekas. Užsienio kompozitorių *Requiem* nuorašų sąrašas ateityje galėtų būti pildomas, jei išaiškėtų Vilniaus bibliotekose esančių vis dar anoniminių rankraščių autorystė.

Priedas

Užsienio šalių kompozitorių *Requiem* rankraščiai Vilniaus bibliotekose (XIX–XX a. pradžia)

1. Albertini, Gioacchino (1748–1812), *Requiem* Es-dur.

XIX a. vid., partijos: S (8), A (8), T (6), B (6), vl 1 (13), vl 2 (12), a-vl (10), vlc, b (12), fl 1 (10), ob 1 (7), ob 2 (7), tr 1 (2), tr 2 (3), cor 1 (4), cor 2 (5), timp (3), org (11).

Partijos rištos, klijuotos, sulietos, įrašytos papildomos natos, matomi klaidų taisymai. Partijose yra atlikėjų ir perrašiusių įrašai: vl 1 tituliniam lape – Albertini / I. M. N. S. M. R.

LNMMB RS. F105–511

2. Becher, Joseph (1821–1888), *Requiem* Es-dur.

XX a. pr., Vilnius, partitūra: SATB, vl (5).

Yra pastabų pieštuku ir spalvotais pieštukais. Ant viršelio ir pirmo partitūros puslapio yra M. Salnickio antspaudai. Natų dėklas iš spausdinto popieriaus su tekstu *Дѣло канцеляри управления No. 189... года <...>*

LNMMB RS. F105–86

3. Cherubini, Luigi (1760–1842), *Requiem* c-moll.

XIX a. vid., partijos: C 1 (7), C 2 (7), T (8), B (6), a-vla 1 (1), a-vla 2 (4)

vlc 1, 2 (1), ob 1 (2), ob 2 (2), cl 1 (3), cl 2 (2), tr 1 (1), tr 2 (1), cor 1 (2), cor 2 (2), a-tromb, t-tromb (2), b-tromb (2), b (4).

Partijų rinkinys priklausė Vilniaus katedros kapelai. Partijose yra perrašiusiųjų įrašai: C 2 – 1841, *Wilno, S. P.* (Stanisław Pieszko – L. B.), b – *pisal A. Urbanowicz, 1849 10 29 Antawili*, cl 1 – *pisal Anton Urbanowicz, 1849 11 2, Antawily*, a-vla – *pisal A. Urbanowicz, 1849 10 20, Antawili*.

LNMMB RS. F105–447

4. Filke, Max (1855–1911), *Requiem d-moll op. 111.*

XX a. pr. partijos: A (2), vl 1 (4) (4), vl 2 (6), vlc (4).

Natos kelis kartus perrašytos, taisytos. Ant vl 1 popieriaus lapų matomi spaustuvės ženklai – *a. j. ostrowski, 12. N. 453. 15-11-22.*

LNMMB RS. F105–483; F105–578; F105–820

5. Gruber, Joseph (1855–1933), *Requiem c-moll.*

XIX a. pab.–XX a. pr., Vilnius, partitūra: SATB, vl, b (1); partijos: A (2), fl (2), cl (2), tr (1), cor (2), timp (1).

Yra natų taisyčių, dinamikos žymėjimų raudonu ir mėlynu pieštuku.

LNMMB RS. F105–12; F105–650

6. Kraus, Lambert (1728–1790), *Requiem Es-dur.*

XIX a. I pusė, partijos: S (2) A (2) T (2) B (2) vl 1 (4) 2 (4) cl 1 (1) 2 (1) fg (1, fragm.) clno (1) cor 1 (1) 2 (1) bf org (4).

Partijas perrašė M. Smogonowskis. Vandenženklis – ФИ 1818.

VUB RS. F45–68 (1); F45–119 (2)

7. Rosetti, Antonio (1750–1792), *Requiem Es-dur.*

XIX a. I pusė, Vilnius, pilnas partijų rinkinys: C (4), A (4), T (5), B (4), vl 1 (6) (6), vl 2 (5) (6), a-vl (6), vlc arba fg (6), fl 1 (3), fl 2 (3), cl (4), ob (2), fg (4), tr (1), cor (4), org (6, skaitmeninis bosas), timp (1).

Yra rištų lapų, įrašytų pastabų paprastu ir spalvotais pieštukais. Lapų vandenženklis – 1819.

LNMMB RS. F105–15

8. Schiedermayr, Johann Baptist (1779–1840), *Requiem c-moll.*

XIX a. vid., Vilnius, partijos: T (2) (2), B (2) (2) (2), vl 1 (2) (2) (1) (1), vl 2 (2) (2) fg (2)b-tromb (2), b (2), timp (1, fragm.), org (2) (4).

Partijose yra atlikėjų ir perrašiusiųjų įrašai: C – *Schiedermayer, 1861, Wilno, S. P.* (Stanisław Pieszko – L. B.), A – *pisal Sredvan, 1880, M. S.*, T – *spiewal K. Górski, cor 1 – 1859 Maja 30, Wilno, S. P.*, cor 2 – 1859, *Marca 30, Wilno S. P.*

LNMMB RS. F105–733

9. Schiedermayr, Johann Baptist (1779–1840), *Requiem Es-dur.*

XIX a. vid., XX a. pr., Vilnius, partijos: C (2) (2) (2), A (2) (2), a-vla (2) (2), fl 1 (1) (1) (2), fl 2 (1), cl 1 (1) (1) (2), cl 2 (1) (1), ob, cl (1), tr 1 (1) (1), tr 2 (1), cor 1 (1) (1), cor 1 (1) (1), cor 2 (1) (2).

Kelių skirtingų laikotarpių partijų perrašai, pažymėtos pastabos ir dinamika spalvotais pieštukais. Partijose yra atlikėjų ir perrašiusiųjų įrašai: 1903, vl 1 – *Kaiser*, fl – 1864 8bra 21 d. Wilno, S. P., cl 1 – *przepraszam Artysty <...>, Sanctus przepiewione na Drugiej stronie.*

LNMMB RS. F105–660

Gauta 2019 06 30

Priimta 2019 07 09

Literatūra ir šaltiniai

1. Budzinauskienė, L. Vakarų Europos kompozitorių klasikų kūriniai Lietuvos bažnytinių kapelų repertuare (XIX amžius). Rankraščių aprašas. *Menotyra*. 2010. 17(3): 210–226.
2. Budzinauskienė, L. XIX a. bažnytinės muzikos žanrai Lietuvoje: identifikacijos, sąveikos ir kaita. *Menotyra*. 2013. 20(3): 207–220.
3. Chmara-Żaczekiewicz, B. Gioacchino Albertini. *The New Grove Dictionary of Music and Musicians*. Second Edition. London: Macmillan, 2001: 356.
4. Deane, B. *Cherubini*. Oxford: Oxford University Press, 1965.
5. Idaszak, D. *Grodzisk Wielkopolski. Katalog tematyczny muzykaliów. Musica Iagellonica*. Kraków, 1993.
6. Jung, C. G. Psichologinis komentaras Tibeto Mirusiųjų knygai. *Krantai*. 1989. 10: 17–22.
7. Kalavinskaitė, D. Bažnytiniai žanrai šiuolaikinėje lietuvių kūryboje: tarp bažnytinės muzikos paveldo ir atnaujintos liturgijos poreikių. *Lietuvos muzikologija*. 2011. 12: 61–88.
8. Klugewicz, S. M. *The Top Ten Greatest Requiem Masses*. Prieiga per internetą: <https://theimaginative-conservative.org/2016/01/ten-greatest-requiem-masses.html> [žiūrėta 2019 05 22].
9. Lau, H.-Y. C. *In memory of a king: Luigi Cherubini's C minor Requiem in context*. [Daktaro disertacija]. Stanford University, 2009.
10. Murauskaitė, R. Requiem XIX a. – XX a. pr. Lietuvoje ir Česlovo Sasnausko kūryboje. (Magistro darbas, vadovė L. Budzinauskienė). Vilnius: LMTA, 2017.
11. Münster, R.; Scharnagl, A. Vor zweihundert Jahren starb Abt Lambert Kraus (1729–1790). *Alt und Jung Metten*. 1990–1991. 57(1): 234.
12. Niemahaj, S. Holy Week Lamentations in Vilnius Cathedral. *Lietuvos muzikologija*. 2014. 15: 20–33.
13. Rosen, D. *Verdi: Requiem*. Cambridge: Cambridge University Press, 1995.
14. Seay, A. Requiem. *Musik in Geschichte und Gegenwart*. Hrsg. Von Friedrich Blume. Kassel, 1963.
15. Steinberg, M. *Choral Masterworks: A Listener's guide*. Oxford: Oxford University Press, 2008.
16. Vilimas, J. Requiem. *Bažnytinė muzika. Enciklopedinis žinynas*. Sud. J. Vilimas. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras, 2011.
17. www.requiemsurvey.org [internetinė duomenų bazė].

Laima Budzinauskienė

Manuscripts of *Requiem* by foreign composers in Vilnius libraries' funds: an overview of 19th – beginning of 20th century sources

Summary

Among numerous genres of sacred music (such as chorales, hymns, motets, masses, etc.), *Requiem*, or otherwise *Missa pro defunctis*, *Missa defunctorum* (Mass for the Deceased) stands out. It is the Mass for the Deceased, corresponding to the Roman Catholic Missal, that is celebrated mainly during the funeral. Over time, *Requiem* has become a vocal-instrumental genre, a composition associated with the theme of death and mourning. In the 19th century, two principal forms of the genre of *Requiem* co-existed: a proud, concert-type form, heavily influenced by secular music, and a more modest, reserved, and more “traditional” liturgical one. The latter was smaller in scope, written for a more modest composition of performers in a simpler music language and of a non-dramatic character. The development of the liturgical *Requiem* over the period in question was largely affected by the Cecilian Movement, active also in Lithuania. True, it is also possible to discuss an intermediate link between the concert and the liturgical types of *Requiem* – a concert-type vocal-instrumental *Requiem*, which could also be performed in liturgy.

The paper focuses on the manuscripts of the *Requiem* compositions re-written in the 19th century that were once performed in churches of Vilnius and other cities of Lithuania and currently are stored in in the Rare Books and Manuscripts Reading Room of the Martynas Mažvydas National Library of Lithuania and in the Manuscript Department of the Vilnius University Library. These are copies of the *Requiem* compositions by the following authors: Gioacchino Albertini (1748–1812), Josef Becher (1821–1888), Luigi Cherubini (1760–1842), Max Filke (1855–1911), Joseph Gruber (1855–1933), Lambert Kraus (1728–1790), Antonio Rosetti (1750–1792), and Johann Baptist Schiedermayr (1779–1840).

KEYWORDS: Vilnius libraries' funds, 19th century, beginning of 20th century *Requiem*, manuscripts, notes